

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Навчально-науковий юридичний інститут

Петечел Н. М.

**ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
(НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АСПЕКТ)**

методичні вказівки та завдання

для підготовки до семінарських (практичних) занять

здобувачів денної форми здобуття освіти

першого (бакалаврського) рівня освіти

освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»

спеціальності К9 Правоохоронна діяльність

м. Івано-Франківськ – 2025

*Затверджено на засіданні кафедри правоохоронної діяльності
(протокол № 1 від 26.08.2025 року).*

Рецензенти:

Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри судочинства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника;

О. Я. Кузьмич, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри судочинства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Петечел Н. М. Практичні механізми захисту прав людини у цивільному судочинстві (національний та європейський аспект). Методичні вказівки та завдання для підготовки до семінарських (практичних) занять здобувачів денної форми здобуття освіти спеціальності К9 Правоохоронна діяльність, освітньо-професійної програми Правоохоронна діяльність. Івано-Франківськ: Навчально-науковий юридичний інститут Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2025. 27 с.

Методичні вказівки та завдання для підготовки до семінарських (практичних) занять здобувачів денної форми здобуття освіти з навчальної дисципліни «Практичні механізми захисту прав людини у цивільному судочинстві (національний та європейський аспект)» розроблені на основі навчального плану підготовки здобувачів освітнього ступеня бакалавр спеціальності К9 Правоохоронна діяльність Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. Метою даного видання є сприяння організації роботи здобувачів при вивченні відповідного курсу. В посібнику викладені методичні вказівки для підготовки до семінарських занять; завдання до семінарських занять, які включають короткі методичні рекомендації, перелік питань, що виносяться на обговорення під час занять, ключові терміни, методичні завдання, практичні завдання для закріплення теоретичного матеріалу. Методична розробка призначена для здобувачів, аспірантів, викладачів.

© Петечел Н. М., 2025

© Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2025

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Програма навчальної дисципліни.....	6
Загальні методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять....	9
Тематика та зміст семінарських занять	12

ПЕРЕДМОВА

Практичні механізми захисту прав людини у цивільному судочинстві (національний та європейський аспект) – це галузь права, яка включає в себе сукупність розташованих у визначеній системі процесуальних норм, що регулюють суспільні відносини в сфері здійснення правосуддя в цивільних справах судами загальної юрисдикції та Європейським судом з прав людини. Для кожного з учасників процесу в цивільній справі нормами цивільного процесуального права встановлені процесуальні права та обов'язки. Норми цивільного процесуального права визначають хід судового процесу, встановлюють для кожного суб'єкта цивільних процесуальних відносин міру їх належної і можливої поведінки.

Вивчення навчальної дисципліни сприяє розумінню місця судового захисту прав суб'єктів громадянського суспільства у розбудові правової, демократичної держави. Окреслене коло питань є важливим для засвоєння та набуття практичних навичок студентами, що навчаються за спеціальністю «Право».

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Практичні механізми захисту прав людини у цивільному судочинстві (національний та європейський аспект)» складена відповідно до освітньо-професійної програми Правоохоронна діяльність, спеціальності К9 Правоохоронна діяльність, першого (бакалаврського) рівня освіти.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є система правових норм, що регулюють діяльність та пов'язані з нею процесуальні правовідносини суду та учасників судового процесу, що виникають при здійсненні правосуддя в цивільних справах, а також нормативно-правові акти, які регламентують поняття, стандарти, механізми міжнародного захисту прав людини, структуру, повноваження вітчизняних та міжнародних органів, організацій, посадових осіб, які здійснюють захист прав, свобод і законних інтересів людини в Європі; практика Європейського суду з прав людини.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Практичні механізми захисту прав людини у цивільному судочинстві (національний та європейський аспект)» є формування у здобувачів системи знань про механізми судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави; про структуру та систему цивільного процесуального законодавства та судової практики його застосування; формування у студентів необхідних знань про загальні положення, стандарти і міжнародні механізми захисту прав людини, міжнародні і вітчизняні організації, які мають на меті реалізацію захист прав людини, а також співвідношення міжнародних та внутрішньодержавних механізмів захисту прав людини.

Основними цілями вивчення дисципліни «Практичні механізми захисту прав людини у цивільному судочинстві (національний та європейський аспект)» є формування у здобувачів правового світогляду та мислення, оволодіння студентами сучасними знаннями з метою формування і розвитку їх професійної компетенції у сфері захисту прав людини, отримання необхідного обсягу теоретичних правових знань та набуття практичних навичок правозастосування з метою вирішення конкретних правових ситуацій в контексті національного та міжнародного захисту та рішень Європейського суду з прав людини, оволодіння достатнім рівнем правової культури і правосвідомості для забезпечення захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів в міжнародних організаціях.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні вміти:

– застосовувати знання цивільно-процесуальних норм у практичних ситуаціях;

- розуміти предметну сферу цивільно-процесуального права та професійної діяльності;
- спілкуватися мовою цивільного судочинства як усно, так і письмово;
- розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини;
- визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти, основні поняття та елементи цивільного судочинства;
- консультувати з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації;
- самостійно готувати проекти цивільних процесуальних документів (позовних заяв, клопотань, судових рішень тощо);
- логічно, критично і системно аналізувати документи, розуміти їх правовий характер і значення, давати юридичну кваліфікацію відносинам, що пов'язані із здійсненням цивільного судочинства;
- використовувати інформаційні технології:
 - Єдиний реєстр адвокатів
<https://erau.unba.org.ua/>
 - Автоматизована система виконавчого провадження
<https://asvpweb.minjust.gov.ua/#/search-debtors>
 - Єдиний державний реєстр судових рішень
<https://reyestr.court.gov.ua/>
 - Офіційний веб портал парламенту України «Законодавство України»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У
ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
(НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АСПЕКТ)»

ТЕМА 1. Позов у цивільному процесі

Поняття, завдання, стадії цивільного судочинства. Сутність цивільного судочинства. Зміст завдань цивільного судочинства. Стадії цивільного судочинства. Види проваджень в цивільному судочинстві.

Процесуально-правовий статус сторін у цивільному процесі. Поняття сторін у цивільному процесі. Процесуальні права та обов'язки сторін. Процесуальна співучасть. Неналежний відповідач і порядок його заміни. Залучення співвідповідачів. Процесуальне правонаступництво.

Представництво у цивільному процесі. Поняття та ознаки представництва у цивільному процесі. Види представництва у цивільному судочинстві. Процесуальне становище та повноваження представника у цивільному процесі: обсяг та оформлення.

Інші учасники судового процесу. Цивільно-процесуальний статус помічника судді, секретаря судового засідання, судового розпорядника. Цивільно-процесуальний статус свідка. Цивільно-процесуальний статус експерта та експерта з питань права. Цивільно-процесуальний статус перекладача. Цивільно-процесуальний статус спеціаліста.

Поняття позову та його елементи. Види позовів. Право на позов і право на пред'явлення позову. Об'єднання та роз'єднання позовів: поняття, підстави, правові наслідки.

ТЕМА 2. Судовий розгляд цивільних справ у суді першої інстанції

Процесуальний порядок судового розгляду. Завдання та строки розгляду справи по суті. Відкриття розгляду справи по суті. З'ясування обставин справи та дослідження доказів. Судові дебати та ухвалення рішення. Фіксування судового процесу. Зміна позову. Відмова від позову і визнання позову. Мирова угода сторін. Підстави та види забезпечення позову. Зустрічне забезпечення.

Фіксування судового процесу.

Відкладення розгляду справи та перерва в її розгляді. Зупинення провадження по справі. Закриття провадження у справі. Залишення позову без розгляду.

ТЕМА 3. Рішення суду першої інстанції

Поняття та види рішень суду. Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення. Зміст судового рішення. Проголошення судового рішення. Усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив. Набрання рішенням суду законної сили.

ТЕМА 4. Наказне провадження

Сутність наказного провадження. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ. Порушення наказного провадження. Порядок розгляду заяв про видачу судового

наказу. Зміст судового наказу. Скасування судового наказу. Набрання судовим наказом законної сили та видача його стягувачеві.

ТЕМА 5. Окреме провадження

Сутність окремого провадження. Загальна характеристика окремого провадження, його особливості. Справи про зміну правового статусу фізичної особи та встановлення фактів, що мають юридичне значення (визнання фізичної особи обмежено дієздатною чи недієздатною; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою; усиновлення; встановлення фактів, що мають юридичне значення). Справи про визнання або відновлення неоспорюваних суб'єктивних прав (відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; передача безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність; визнання спадщини відумерлою). Справи про застосування встановлених законом заходів щодо захисту прав та законних інтересів (надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; справи про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; справи про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю щодо юридичних та фізичних осіб; справи про видачу і продовження обмежувального припису).

ТЕМА 6. Апеляційне провадження

Поняття та сутність апеляційного провадження. Суди апеляційної інстанції.

Право апеляційного оскарження: суб'єкти та особливості реалізації. Об'єкти апеляційного оскарження. Строки апеляційного оскарження. Форма і зміст апеляційної скарги. Порядок подання та прийняття апеляційної скарги до розгляду.

Відкриття апеляційного провадження. Залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги. Підстави для відмови у відкритті апеляційного провадження. Відзив на апеляційну скаргу, приєднання до апеляційної скарги, доповнення, зміна апеляційної скарги або відкликання її або відмова від неї.

Апеляційний розгляд. Підготовка розгляду справи апеляційним судом. Межі та порядок розгляду справи апеляційним судом. Порядок розгляду апеляційної скарги, що надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи.

Повноваження суду апеляційної інстанції. Ухвала та постанова суду апеляційної інстанції, їх зміст. Окрема ухвала апеляційного суду. Законна сила постанови і ухвали суду апеляційної інстанції.

ТЕМА 7. Провадження в касаційній інстанції

Поняття та сутність касаційного провадження. Право та строк касаційного оскарження. Порядок подання, форма та зміст касаційної скарги.

Відкриття касаційного провадження у справі. Залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги. Підстави для відмови у відкритті касаційного провадження у справі. Відзив на касаційну скаргу, приєднання до касаційної скарги, доповнення, зміна касаційної скарги або відкликання її та відмова від неї.

Касаційний розгляд. Підготовка справи до касаційного розгляду, попередній розгляд справи. Межі розгляду справи судом касаційної інстанції. Попередній розгляд справи. Процесуальний порядок та строк розгляду справи судом касаційної інстанції. Підстави для передачі справи на розгляд та особливості розгляду справи палатою,

об'єднано палатою або Великою Палатою Верховного Суду. Порядок розгляду касаційної скарги, що надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення касаційного розгляду справи.

Повноваження суду касаційної інстанції. Порядок прийняття постанов судом касаційної інстанції. Постанова суду касаційної інстанції, її зміст. Окрема ухвала касаційного суду.

ТЕМА 8. Європейський суд з прав людини: загальні питання організації та діяльності

Правовий статус Європейського суду з прав людини. Порядок формування та склад Європейського суду з прав людини. Регламент Європейського суду з прав людини. Організаційна структура Європейського суду. Пленарні засідання Європейського Суду. Комітети та Секретаріат Суду. Повноваження Палат та Великої Палати Європейського Суду.

Компетенція Європейського суду з прав людини. Субсидіарний характер компетенції. Види компетенцій ЄСПЛ: часовий критерій компетенції Суду; територіальна юрисдикція та компетенція суду; предметний критерій юрисдикції Суду; компетенція за колом суб'єктів.

ТЕМА 9. Порядок звернення та процедура розгляду справ у Європейському суді з прав людини

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Правила подання заяви до розгляду у Європейському суді з прав людини. Умови та порядок подання заяви до розгляду у Європейському суді з прав людини. Форма заяви. Терміни подачі заяви до Канцелярії Суду. Реєстрація заяви Канцелярією Суду.

Критерії прийнятності заяви до розгляду у Європейському суді з прав людини: юрисдикційні критерії прийнятності; процесуальні критерії прийнятності; матеріальні критерії прийнятності. Перспективи змін критеріїв прийнятності заяви до розгляду у ЄСПЛ.

Процедура розгляду справ у Європейському суді з прав людини. Стадії провадження: відкриття провадження у справі; провадження щодо прийнятності заяви до розгляду ЄСПЛ; розгляд справи по суті; прийняття рішення.

Особливі процедури розгляду справ у ЄСПЛ. Процедура дружнього врегулювання спору. «Невідкладний» розгляд заяви згідно з Правилами процедури Європейського суду з прав людини. Процедура прийняття пілотного рішення у справі.

Функції судді-доповідача. Повноваження судді, який засідає одноособово, комітету суддів, палати Суду. Розгляд конкретних справ та винесення рішення по суті справи як основна функція Палати Суду. Юрисдикція Великої Палати Суду.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарські заняття з навчальної дисципліни «Практичні механізми захисту прав людини у цивільному судочинстві (національний та європейський аспект)» покликані забезпечити глибше освоєння матеріалу здобувачами, вироблення навичок самостійної роботи з монографічними і нормативними джерелами, вміння проводити комплексний теоретичний аналіз і робити узагальнення, оволодіння практикою застосування одержаних теоретичних знань.

Підготовка здобувача до семінарських занять складається з кількох етапів.

По-перше, необхідно уважно ознайомитися з планом семінару до чергової теми заняття, з'ясувати основні терміни та процесуальні категорії, продумати питання для обговорення.

По-друге, прочитати конспект відповідної лекції і матеріал з рекомендованих підручників чи посібників. При підготовці до семінару для з'ясування значення наведених у плані основних понять та незнайомих термінів, слід звертатися до відповідних юридичних словників чи енциклопедій.

Проте, основою підготовки до кожного семінару мають стати, передусім, першоджерела, зокрема чинне законодавство України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, практика Європейського суду з прав людини тощо. Саме вони дають можливість глибокого засвоєння змісту найважливіших інститутів цивільного процесуального права, механізму правового регулювання, організації судів загальної юрисдикції тощо. Лише належним чином засвоївши джерела, можна ґрунтовно підготуватися до відповідей на основні питання семінару. Також, при підготовці до семінару не обійтися без поточних матеріалів з сучасних наукових періодичних видань та матеріалів судової практики.

Для підготовки до всіх семінарських занять доцільно використовувати наступні *нормативно-правові акти*:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Дата оновлення: 17.07.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. N 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 27.03.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

4. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

5. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006 р. N 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>

6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. Дата оновлення: 19.06.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

7. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. Дата оновлення: 18.06.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

8. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Дата оновлення: 04.06.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

1. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Харків: Право, 2016. 72 с. (Серія «Інноваційне суспільство і розвиток законодавства»). URL: <https://hr.arbitr.gov.ua/userfiles/bryncev07122016.pdf>

2. Васильєв С. В. Джерела цивільного процесуального права України: традиції й інновації: монографія. Харків: Еспада, 2013. 432 с.

3. Васильєв С. В. Порівняльний цивільний процес. Підручник. К.: Алерта, 2015. 352 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9642/1/Vasilyev_PCP_2015.pdf

Грабовська О. О. Доказування у цивільному процесі України: проблеми теорії і практики : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 503 с.

1. Грабовська О. О. Теоретичні та практичні проблеми доказування у цивільному процесі практики : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 472 с.

2. Курило М.П. Цивільне процесуальне право України та уніфікація на його основі інших процесуальних галузей права: теорія і практика : монографія. Суми, 2014. 401 с. URL: <http://repo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/2421/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202.pdf>

3. Новели цивільного процесуального кодексу України : [Електронне видання] матер. кругл. столу (Одеса, 26 березня 2018 р.) / за заг. редакцією д.ю.н., проф. Н.Ю. Голубєвої; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Фенікс, 2018. 112 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9460/Novelu%20Tsyvilnogo%20protsesualnogo%20kodeksu%20Ykr%202018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4. Позовне провадження : Монографія / В. В. Комаров, Д. Д. Луспенник, П. І. Радченко та ін.; за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. 552 с.

5. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монографія / [В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова та ін.] ; за заг. ред. професора В. В. Комарова. Харків: Харків юридичний, 2008. 928 с.

6. Теоретичні проблеми цивільного процесуального права : Підручник / М.М.Ясинок, М.П.Курило, О.В.Кіріяк, Ю.В.Білоусов,О.О.Кармаза, С.І.Запара та ін.; За заг. ред. д.ю.н. професора М.М. Ясинка. Київ: Алерта, 2016. URL: [http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/4021/1/Цивільне процесуальне право України за ред. Ясинка М.М. 2016.pdf](http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/4021/1/Цивільне%20процесуальне%20право%20України%20за%20ред.%20Ясинка%20М.М.%202016.pdf)

7. Ткачук О. С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві : монографія. Харків: Право, 2016. 600 с.

8. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-методичний посібник для суддів. Київ, 2015. 208 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/232716?download=true>

9. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 412 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4459/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A6%D0%9F%D0%9F%20%20%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

10. Цивільне процесуальне право: підручник / [І.С. Ярошенко, І. О. Ізарова, О.М. Єфімов та ін.] ; за заг. ред. І.С. Ярошенко. Київ: КНЕУ, 2014. 519 с.

11. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2016. 848 с.

12. Цивільний процес (загальна частина) : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., доц. А.В. Коваленко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 192 с.

13. Цивільний процес : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / [К. В. Гусаров, М. В. Жушман, С. О. Кравцов та ін.]. Харків : Право, 2017. 234 с.

14. Цивільний процес України: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищих навчальних закладів / І. О. Ізарова, Р. Ю. Ханік-Посполітак. Київ: ВД «Дакор», 2018. 276 с.

При підготовці до аудиторного заняття здобувачу пропонується позааудиторно виконати термінологічні, методичні та практичні завдання, виконання яких мають знайти відображення у робочому зошиті підготовки до семінарських занять з дисципліни.

При підготовці до семінарського заняття і в ході семінару, на підставі здобутих знань, здобувачу при розгляді кожного питання треба визначити його головну задачу, мету та дати стислу загальну характеристику відповідного питання.

Семінар як форма навчального процесу складається з короткого вступного слова викладача. Після короткого вступного слова викладача слово надається одному із здобувачів. Виступаючому для викладення своїх думок надається 5-6 хвилин. Виступ не повинен бути ні надто коротким, ні надмірно затягнутим; слід якомога повніше та чітко висвітлити поставлене питання. Інші здобувачі уважно слухаючи виступ колеги, роблять позначки на полях свого конспекту, а потім беруть участь в обговоренні, висловлюючи власне розуміння питань і, таким чином, здійснюють колективний пошук вірних узагальнень та висновків.

Виступаючій повинен показати знання матеріалу, вміння аналізувати його, додержуючись послідовності викладу, чітко переходячи від одного пункту свого виступу до іншого, підкреслюючи найважливіші та найсуттєвіші моменти, роблячи короткі висновки. При цьому слід говорити зрозуміло, конкретно, своїми словами, а не читати записи чи нормативний матеріал. Під час виступів можна користуватись до певної міри конспектом з семінарського заняття, нормативними актами, витягами з правових джерел.

Кожен здобувач на семінарі повинен активно працювати, тобто уважно слухати кожного, хто виступає, продумуючи відповіді на звернені до нього запитання, репліки тощо. Під керівництвом викладача та за участі здобувачів аналізуються різні варіанти поставленого питання, вирішуються спірні проблеми, виправляються помилки, допущені у відповідях та виступах колег. Семінар має бути активним, творчим заняттям, де здобувачі вчать формулювати і обґрунтовувати вирішення питань, чітко аргументувати свої відповіді даними із першоджерел та літератури, захищати і відстоювати свою думку у діловій дискусії.

Після обговорення під керівництвом викладача основних питань теми та перевірки правильності виконання методичних та практичних завдань, викладач підсумовує мету та завдання, досягнуті в результаті проведеного заняття.

Семінарські заняття є обов'язковими для відвідування. На них ведеться облік поточної успішності здобувачів. Тому пропущений семінар, незважаючи на причину пропуску, так само як і незадовільна оцінка одержана в процесі семінарського заняття, підлягають обов'язковому відпрацюванню.

ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №1,2 (4 год.)

ПОЗОВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Тема є вступною до вивчення основного курсу, її засвоєння допоможе зорієнтуватися в змісті навчальної дисципліни, дасть загальне уявлення щодо предмету навчальної дисципліни.

Сторонами в цивільному процесі виступають позивач і відповідач (ст. 48 ЦПК). Їхня цивільна процесуальна правоздатність і цивільна процесуальна дієздатність визначаються законом (ст. 46, 47 ЦПК). Процесуальні права та обов'язки сторін визначаються ст. 43, 49 ЦПК.

Процесуальна співучасть (ст. 50 ЦПК) – це участь в одному процесі декількох позивачів або відповідачів, права вимоги чи зобов'язання яких не виключають один одного. Слід вивчити підстави та види співучасті (обов'язкова та факультативна; активна, пасивна, змішана).

Інститут процесуального правонаступництва регламентується ст. 55 ЦПК. Важливо зрозуміти, в чому полягає відмінність між процесуальним правонаступництвом і заміною неналежного відповідача.

Судове представництво – це процесуальна діяльність правоздатних і дієздатних суб'єктів від імені та в інтересах осіб, які беруть участь у справі.

Інститут судового представництва регулюється ст. ст. 58-64 ЦПК та Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Засобом захисту прав особи у позовному провадженні є позов – матеріально-правова вимога позивача до відповідача, звернена через суд про захист порушеного, оспорюваного чи невизнаного права або інтересу, який здійснюється у певній, визначеній законом, процесуальній формі.

Позов має кілька елементів, до яких належать: предмет, підстава, зміст.

Закон, крім категорії «позов», використовує термін «право на позов», не розкриваючи його зміст. Право на позов – складне поняття, яке складається з двох правомочностей: 1) право на процес, на діяльність суду щодо розгляду та вирішення спору; 2) право на одержання захисту у визначеному процесуальному порядку.

Слід вирізняти передумови права на пред'явлення позову та умови реалізації права на пред'явлення позову. Значення передумов на пред'явлення позову полягає в тому, що якщо нема тієї або іншої передумови, то у позивача нема права на пред'явлення позову і суддя повинен відмовити в прийнятті позовної заяви.

Право на пред'явлення позову може бути здійснене тільки у порядку, встановленому законом. Основними складовими порядку є: дотримання правил цивільної юрисдикції; дієздатність позивача (ст. ст. 46, 47 ЦПК); дотримання належної форми позовної заяви (ст. ст. 175, 177 ЦПК).

Питання для обговорення

1. Поняття та види цивільного судочинства.
2. Стадії цивільного процесу.
3. Сторони в цивільному процесі. Процесуальна співучасть і процесуальне правонаступництво у цивільному процесі.

4. Поняття, ознаки та види судового представництва. Повноваження представника в суді: обсяг та оформлення.

5. Інші учасники судового процесу (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник).

6. Поняття та елементи позову. Види позовів.

7. Право на позов і право на пред'явлення позову.

Ключові терміни: джерела цивільного процесуального права; метод цивільного процесуального права; норма цивільного процесуального права; предмет цивільного процесуального права; система цивільного процесуального права; стадії цивільного процесу; цивільне процесуальне право; цивільне судочинство; цивільний процес; суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин; суд; адвокат; активна співучасть; відповідач; довіреність; договір про надання правових послуг; договірне представництво; експерт; експерт з питань права; законне представництво; неналежний відповідач; ордер; органи державної влади, які уповноважені державою здійснювати функції захисту прав, свобод та інтересів інших осіб; органи місцевого самоврядування; пасивна співучасть; перекладач; позивач; помічник судді; представник; прокурор; процесуальне (судове) представництво; процесуальне правонаступництво; секретар судового засідання; свідок; спеціаліст; сторони в цивільному процесі; судовий розпорядник; треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору; треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору цивільно-процесуальна дієздатність; цивільно-процесуальна правоздатність.

Практичні завдання

Задача 1. Петров, який ніде не працює і не має постійного місця проживання, самовільно оселився в однокімнатній квартирі, що належить Ю. Юрченку на праві приватної власності.

Який порядок захисту порушеного права Ю. Юрченка?

Задача 2. Керуючись нормами ЦПК України та доктриною цивільного процесуального права визначте вид провадження (позовне/наказне/окреме), яке буде порушено судом при розгляді наступних справ:

- 1) у спорі між Ляпіним та Свіденко про розподіл будівлі;
- 2) за заявою про встановлення факту перебування Ломоносова на тяжких роботах;
- 3) у спорі між подружжям Іванових про розірвання шлюбу;
- 4) за заявою про встановлення факту родинних відносин між Шевченко та Симоненко;
- 5) у спорі між Коваленко та державним виконавцем з приводу неправомірних дій державного виконавця при виконанні рішення у цивільній справі;
- 6) у спорі між Кашкіною та Пеньківським про визнання договору купівлі-продажу недійсним;
- 7) за заявою Іванова про видачу судового наказу про стягнення боргу з Петренка за договором позики;
- 8) за заявою про визнання Бичкова недієздатним;
- 9) у спорі між колишнім подружжям Соколових про визнання Соколова таким, що втратив право користування жилим приміщенням;
- 10) за заявою про надання права на шлюб;

11) за зверненням прокурора міста Луцька в інтересах Луцької міської ради до В.Васютина про звільнення самовільно зайнятої ділянки;

12) за заявою ПАТ «Укртелеком» в особі Чернівецької філії ПАТ «Укртелеком» про стягнення з О.Кульчика заборгованості за надані телекомунікаційні послуги.

Задача 3. Суд розглянув спір між подружжям Тищенко про розподіл сумісного майна. Але сторони вирішили оскаржити рішення як незаконне.

Які стадії провадження можуть виникнути по справі в цьому випадку?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №3 (2 год.)

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ У СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Судовий розгляд – це основна стадія цивільного процесу, метою якої є правильний та своєчасний розгляд та вирішення цивільної справи по суті.

Судове засідання включає в себе чотири послідовні частини (етапи): 1) підготовча (організаційна) частина; 2) розгляд справи по суті; 3) судові дебати; 4) ухвалення та проголошення рішення.

Всі частини судового засідання знаходяться в тісному взаємозв'язку одна з одною, складаючи в сукупності єдиний процес судового розгляду.

Суд не завжди розглядає і вирішує справу в одному судовому засіданні. Нерідко виникають обставини, які перешкоджають розгляду та вирішенню справи в судовому засіданні. В таких випадках розгляд справи відкладається або провадження у справі зупиняється, закривається чи заява залишається без розгляду.

При вивченні теми слід керуватися гл. 5-8 розділу III ЦПК України.

Питання для обговорення

1. Судове засідання – процесуальна форма судового розгляду. Права та обов'язки головуєчого.
2. Зміст складових частин судового засідання: відкриття судового засідання; з'ясування обставин справи та дослідження доказів; судові дебати та ухвалення рішення суду.
3. Зміни у позовному спорі:
 - 1.1. Відмова позивача від позову.
 - 1.2. Визнання позову відповідачем.
 - 1.3. Мирова угода сторін.
4. Ускладнення судового розгляду.
 - 4.1. Відкладення розгляду справи: поняття, підстави, правові наслідки.
 - 4.2. Зупинення провадження у справі. Відмінність відкладення розгляду справи від зупинення провадження у справі.
 - 4.3. Закінчення провадження без ухвалення рішення суду по справі: закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду: підстави, процесуальне оформлення, правові наслідки.
3. Фіксування судового процесу.

Ключові терміни: відкладення розгляду справи; відмова від позову; визнання позову; залишення заяви без розгляду; зупинення провадження у справі; копіювання технічного запису; оголошення перерви; перерва в судовому засіданні; протокол судового засідання; репліка; строки судового розгляду; судова промова; судовий розгляд; судове засідання; судові дебати.

Методичне завдання:

1. Визначте та відобразіть у таблиці дії, які повинен вчинити суд, якщо в момент перевірки явки учасників процесу з'ясувалося, що:

№	Практична ситуація	Дії, які повинен вчинити суд
1	відповідач не повідомлений про день судового розгляду	
2	свідок написав на повістці, що відмовляється від явки до суду	
3	до повістки, яка вручена позивачеві, додана довідка про те, що він знаходиться в стаціонарному відділенні лікарні	
4	з поважних причин не з'явився експерт, письмовий висновок якого є в матеріалах справи	
5	в залі судового засідання присутні декілька підлітків, які оголосили себе групою підтримки свідка Ілюка	
6	Світличний, який з'явився в судове засідання в якості перекладача погано знає мову, на якій розмовляє позивач	

2. Визначте та відобразіть у таблиці, які дії повинен вчинити суд (закрити провадження у справі, залишити заву без розгляду або вчинити інші процесуальні дії) в наступних практичних ситуаціях з нормативним обґрунтуванням своєї позиції:

№	Практична ситуація	Дії суду	Нормативне обґрунтування
1	позивач двічі, а відповідач тричі без поважних причин не з'явилися в судове засідання		
2	між подружжям укладено договір про передачу на вирішення третейському суду справи про розірвання шлюбу та поділ спільного сумісного майна		
3	позивач, що пред'явив позов про авторство на художній твір, є недієздатним		
4	працівник відмовився від позову про визнання незаконним його звільнення, оскільки його прийняли на роботу назад		
5	сторони уклали мирову угоду у справі про визнання батьківства		
6	позивач, який звернувся до суду з позовом про зміну причини звільнення, помер		
7	позивачем по справі про компенсацію шкоди, заподіяної зіпсуттям вантажу при його перевезенні залізничним		

	транспорт, не дотримано претензійного порядку		
--	---	--	--

Практичні завдання

Задача 1. Григошвілі звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої здоров'ю в результаті нещасного випадку на виробництві. Суддя, підготувавши справу, призначив її до розгляду в судовому засіданні.

У визначений день та час в судове засідання з'явилися позивач Григошвілі, директор заводу Василенко, перекладач, оскільки Григошвілі погано розумів українську мову, залучений як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача заступник начальника цеху Ткаченко, з вини якого сталася аварія на заводі, прокурор, два свідка, викликані на прохання позивача Григошвілі, три свідка, викликані на прохання директора заводу, адвокат, який представляє інтереси позивача.

Визначте послідовність виступів всіх викликаних в судове засідання осіб як при розгляді справи по суті, так і в судових дебатах.

Задача 2. У зв'язку із перебуванням позивача в тривалому службовому відрядженні суд з власної ініціативи зупинив провадження у справі. Після повернення позивача з відрядження (через три роки), провадження у справі було поновлено. У судовому засіданні відповідач просив суд відмовити в позові, посилаючись на пропуск строку позовної давності.

Чи може бути прийнята судом ця обставина як підстава для відмови у позові? Визначте правомірність дій суду та складіть відповідний процесуальний акт.

Задача 3. Розглядаючи справу по суті Івано-Франківський міський суд у зв'язку із неявкою без поважних причин на перше судове засідання представника позивача адвоката С. С. Кізими з врахуванням думки учасників цивільної справи відклав розгляд цивільної справи призначивши дату наступного судового засідання. Однак, за два дні до дати наступного судового засідання адвокат С. С. Кізіма у зв'язку із раптовим погіршенням стану свого здоров'я звернувся до суду через канцелярію з клопотанням про повторне перенесення судового засідання.

Яке рішення в цій ситуації має бути прийняте судом? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. Малишко звернувся з позовом до Климова про відшкодування 10000 грн. матеріальної шкоди та 4000 грн. моральної шкоди. В перше судове засідання з поважних причин не з'явився позивач і суддя відклав розгляд справи. В друге судове засідання не з'явився з поважних причин відповідач і суддя знов відклав розгляд справи. В третє судове засідання надійшло клопотання відповідача про розгляд справи за його відсутності. Малишко в судовому засіданні заявив два клопотання: перше – про заочний розгляд справи, друге – про зменшення розміру позовних вимог на 1000 грн.

Суддя не задовольнив жодного клопотання і пояснив позивачу, що при заочному розгляді справи позивач не може змінити розмір позовних вимог без повідомлення про це відповідача і постановив ухвалу про відкладення розгляду справи.

Дайте правову оцінку діям судді.

РІШЕННЯ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

У порядку цивільного судочинства суди ухвалюють рішення, постанови, постановляють ухвали та видають судові накази.

Рішення суду – це судові рішення, якими завершується судовий розгляд, вирішується справа по суті, дається відповідь на матеріально-правову вимогу позивача, пред'явлену до суду.

Вивчаючи правову природу рішення суду студент повинен акцентувати увагу на вимогах, яким повинно відповідати судові рішення. Основні вимоги закріплені в ст. 263 ЦПК України – рішення повинно бути законним та обґрунтованим. Проте до рішення пред'являють й інші вимоги. Воно повинно бути ухвалене у порядку, встановленому цивільним процесуальним законом, викладатися у чітко визначеній формі та відповідати вимогам щодо змісту.

При вивченні питання про усунення недоліків судового рішення, ухваленого судом першої інстанції, слід пам'ятати, що з моменту ухвалення рішення суду набуває властивості незмінності. Після оголошення рішення по справі суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення. Тільки деякі визначені в законі недоліки можуть бути виправлені судом, який його ухвалив, а саме: 1) виправити описки та арифметичні помилки (ст. 269 ЦПК України); 2) ухвалити додаткове рішення, усунувши його неповноту (ст. 270 ЦПК України); 3) роз'яснити рішення суду, якщо воно є незрозумілим (ст. 271 ЦПК України).

Щодо питання про законну силу судового рішення в науковій та навчальній літературі висловлені різні точки зору. Опрацювання рекомендованої літератури допоможе студенту з'ясувати суть наукової дискусії та продумати свою позицію з цього питання.

Ухвалами суду вирішуються усі питання процесу, які не пов'язані із вирішенням справи по суті. Вони можуть стосуватися порушення справи та підготовки її до розгляду, забезпечення доказового матеріалу, ходу процесу. Ухвалами оформлюють відповіді суду на заявлені клопотання та заяви тощо.

Судовий наказ – форма судового рішення, що ухвалюється у справах наказного провадження про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна.

Питання для обговорення

1. Поняття та форми судових рішень.
2. Вимоги, яким повинно відповідати судові рішення.
3. Зміст рішення суду (його складові частини).
4. Умови набрання законної сили судовим рішенням та його правові наслідки.
5. Усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив.
6. Ухвали суду, їх види та зміст.

Ключові терміни: виключність рішення; виправлення описки чи явної арифметичної помилки; додаткове рішення суду; законна сила рішення суду; законність судового рішення; обґрунтованість судового рішення; окрема ухвала; описка у рішенні суду; оцінка доказів; помилка у рішенні суду; постанова; преюдиційність рішення; протокольні ухвали; реалізованість рішення; самостійні ухвали; судові рішення; ухвала.

Методичне завдання:

1. Визнче та відобразіть у таблиці, який процесуальний акт (рішення чи ухвали) повинен ухвалити (постановити) суд під час розгляду:

№	Практична ситуація	Рішення або ухвала
1	заяви відповідача про передачу справи до суду за місцем його проживання	
2	заяви Рільницької про накладення арешту на автомобіль у порядку забезпечення її позову до колишнього чоловіка про поділ спільного сумісного майна	
3	заяви Винниченка про розгляд його позовної заяви щодо поновлення на роботі в закритому судовому засіданні	
4	заяви Скиби про відстрочку виконання судового рішення	

Практичні завдання

Задача 1. До суду із позовною заявою про розірвання шлюбу звернулася М. Петрик. Суд ухвалив рішення про розірвання шлюбу, однак у рішенні суду не було визначено місце проживання неповнолітнього сина, хоча це питання обговорювалось у судовому засіданні та було вирішено по суті, що дитина залишається проживати із позивачкою.

Як має діяти М. Петрик? Який процесуальний акт має ухвалити суд?

Задача 2. В суді розглянута справа за позовом Петренко до селянської спілки «Перемога». Суд постановив рішення, в резолютивній частині якого вказав: позов задоволено повністю; визнати за Петренком Г. С. право на земельну частку (пай) в селянській спілці «Перемога» у розмірі 2,86 в умовних кадастрових гектарах; зобов'язати Козівську районну державну адміністрацію виділити належну земельну частку (пай) в розмірі 2,86 в умовних кадастрових гектарах із земель резервного фонду, що знаходяться на території Козівківської сільської ради Козівського району Тернопільської області після того, як позивачем будуть надані всі необхідні документи.

Які недоліки має наведена резолютивна частина судового рішення. Якими процесуальними засобами їх можна усунути?

Задача 3. Смирнов К. С. звернувся до суду із заявою про роз'яснення рішення суду, в якій зазначив, що районним судом м. Києва розглянута цивільна справа за його позовом до ДП «Українська правова інформація» про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, компенсації за втрату частини грошових доходів у зв'язку з порушенням термінів виплати та зобов'язання звільнити з роботи.

Рішенням районного суду м. Києва від 22.12.2016 року позов задоволено частково: стягнуто з ДП «Українська правова інформація» на користь Смирнова К. С. 63 534 грн. 24 коп. середнього заробітку за час вимушеного прогулу, а в решті позовних вимог відмовлено.

У своїй заяві про роз'яснення рішення суду Смирнов К. С. просить суд відповісти на питання, чи підлягають вирахуванню зі стягнутої суми середнього заробітку (63 534 грн. 24 коп.) податки та обов'язкові збори.

Чи є передбачені законом підстави для роз'яснення рішення? Обґрунтуйте відповідь.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №5 (2 год.)

НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Наказне провадження є самостійним видом провадження. Наказне провадження – це спрощений вид провадження у справах за вимогами, які мають очевидно достовірний характер. Його ще можна назвати непроцесуальним, оскільки хід провадження не фіксується у протоколах чи інших процесуальних документах (журналі судового засідання чи ін.).

Цей вид провадження не свідчить про відсутність спірних правовідносин між сторонами, а про те, що в силу очевидності права вимоги заявника виключають спір про наявність самого права. Справи наказного провадження виділені законом з огляду на вимогу процесуальної економії, тобто, деякі справи дозволено розглядати відмінним від загальної цивільної процесуальної форми шляхом.

Справи, які належать до наказного провадження, порядок їх розгляду, видачі та скасування судового наказу визначені статтями 160-173 ЦПК України.

Питання для обговорення

1. Поняття та особливості наказного провадження.
2. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ.
3. Форма і зміст заяви про видачу судового наказу. Підстави та наслідки для відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу.
4. Поняття та зміст судового наказу.
5. Скасування судового наказу.

Ключові терміни: боржник; заявник у справах наказного провадження; наказне провадження; судовий наказ

Практичні завдання

Задача 1. Суддею Івано-Франківського міського суду було видано судовий наказ. Копію судового наказу у передбачені ЦПК України строки було надіслано боржникові рекомендованим листом з повідомленням. Проте повідомлення про отримання боржником копії судового наказу не повернулося до суду. Не надійшла до суду й заява боржника про скасування судового наказу. Прошло майже 20 днів, тому стягувач наполягав на видачі йому судового наказу для пред'явлення його до виконання.

Суд видав судовий наказ.

Чи правомірні дії суду? Які дії суду, якщо заява про скасування судового наказу надійде з пропуском строку на звернення з такою заявою?

Задача 2. Після видачі судового наказу до суду звернувся стягувач з проханням скасувати судовий наказ, який був виданий на підставі вимоги про виплату

нарахованої, але не виплаченої зарплати. Своє звернення він мотивував тим, що на роботі його попросили підписати відомість про те, що він отримав зарплату, оскільки діяльність підприємства перевіряється прокуратурою, та пообіцяли, що при покращенні фінансового стану підприємства вони виплатять йому зарплату у подвійному розмірі. Суд відмовив стягувачеві у прийнятті заяви про скасування судового наказу.

Чи правомірні дії суду? Аргументуйте свою відповідь посиланням на норми ЦПК України.

Задача 3. До судді надійшла заява Порохова О.Д. про видачу судового наказу про стягнення нарахованої, але не виплаченої суми заробітної плати, середнього заробітку за час затримки розрахунку та моральної шкоди, завданої невикплатою заробітної плати. Суддя ухвалою повернув заяву про видачу судового наказу стягувачу у частині несплати стягнення моральної шкоди через ненадання останнім документів, які підтверджують заявлені вимоги та несплату судового збору, в іншій частині – постановив ухвалу про відкриття наказного провадження.

Чи правильні дії суду? За якими вимогами може бути виданий судовий наказ?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №6 (2 год.)

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Окреме провадження – вид цивільного судочинства, який відрізняється від позовного відсутністю спору про право і, як наслідок цього, відсутністю сторін з протилежними юридичними інтересами. Окреме провадження характеризується як непозовне, одностороннє провадження.

В порядку окремого провадження розглядаються цивільні справи, в яких суд підтверджує наявність або відсутність юридичних фактів або обставин, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб.

В порядку окремого провадження розглядаються також цивільні справи, в яких необхідно підтвердити наявність або відсутність безспірного права. В цих категоріях справ судом вирішуються питання не тільки факту, але й права. В таких випадках захист права не може бути здійснений в позовному порядку, оскільки відсутній спір про право і заінтересована особа ні до кого жодних вимог не пред'являє.

В окремому провадженні розглядаються справи, в яких суд встановлює правовий статус фізичної особи.

Справи окремого провадження розглядаються судами за загальними правилами позовного провадження з особливостями, встановленими процесуальним законодавством.

Перелік справ, які розглядаються в порядку окремого провадження, встановлений ч. 2-4 ст.293 ЦПК України.

При вивченні теми необхідно звертати увагу на особливості судового розгляду категорій справ окремого провадження, пов'язаних з поданням заяви, діями судді після прийняття заяви, складом осіб, які беруть участь у справі, особливостями судового доказування, ухваленням судового рішення.

Питання для обговорення

1. Поняття та правова природа окремого провадження.
2. Процесуальні особливості розгляду справ, пов'язаних з дієздатністю фізичних осіб: справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ щодо майна: про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність, про визнання спадщини відумерлою.
4. Розгляд заяв про надання медичної допомоги у примусовому порядку: справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.
5. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису.

Ключові терміни: банківська таємниця, безхазяйна нерухома річ, вексель, відумерла спадщина, заявник у справах окремого провадження; заінтересовані особи у справах окремого провадження; обмежувальний припис; окреме провадження; психіатрична допомога; спір про факти; цивільна дієздатність; усиновлення, цінні папери на пред'явника.

Практичні завдання

Задача 1. А.Н. Федорова звернулася до суду за місцем свого проживання з заявою про усиновлення дитини. У заяві вона зазначила, що перебуває у шлюбі сім років; після тяжкої травми, незважаючи на тривале лікування, не може мати дітей. Вони з чоловіком мають трикімнатну квартиру, займаються підприємницькою діяльністю і можуть забезпечити всі умови для виховання та утримання дитини.

До заяви були додані: копія свідоцтва про шлюб, копія декларації про доходи та правовстановлюючий документ на квартиру. Суд відкрив провадження у справі, розглянув справу в закритому судовому засіданні та ухвалив рішення про задоволення заявленої вимоги.

Чи є підстави для відкриття провадження у справі? Які дії має здійснити суддя при підготовці справ про усиновлення до судового розгляду? Визначте склад суб'єктів, предмет доказування та коло необхідних доказів у справі про усиновлення.

Задача 2. Місцева державна адміністрація звернулася до суду з заявою про передачу в комунальну власність земельної ділянки та розташованих на ній споруд. Заява подана до суду за місцем знаходження земельної ділянки. У заяві було вказано, що власник зазначених нерухомих речей невідомий, протягом двох років ця ділянка та споруди за призначенням не використовуються, ніхто там не з'являється, тому є підстави для визнання зазначених нерухомих речей безхазяйними та передання їх територіальній громаді.

Суд прийняв заяву до провадження, розглянув справу та задовольнив заявлені вимоги.

Дайте правову оцінку діям суду.

Задача 3. Представник Івано-Франківської обласної психіатричної лікарні звернувся до суду з заявою про примусову госпіталізацію до психіатричного закладу І.Литвина. В заяві зазначалося, що примусова госпіталізація є необхідною на підставі того, що І.Литвин з огляду на свій психічний стан становить загрозу як для себе, так і для оточуючих. До заяви був доданий висновок головного лікаря психіатричного закладу про необхідність перебування І.Литвина в стаціонарі.

Суддя розглянув заяву в судовому засіданні за участю представника психіатричного закладу та законного представника І.Литвина.

Який строк розгляду встановлений законом для цієї категорії справ? Який склад осіб, які беруть участь у розгляді таких справ? Які помилки допущені у цій справі?

Задача 4. Орган місцевого самоврядування звернувся до суду з вимогою про визнання спадщини відумерлою. У заяві було зазначено, що після смерті Первушина П.О. відкрилася спадщина; спадкове майно складається з двокімнатної квартири, грошового вкладу в ощадбанку, меблів та інших речей, належність цього майна спадкодавцю підтверджується відповідними документами; спадкоємців за законом у Первушина П.О. немає, а заповіт не був складений.

Суд, встановивши в судовому засіданні, що Первушин П.О. не має спадкоємців за заповітом і за законом, але з дня відкриття спадщини ще не сплив строк у шість місяців, який надається законом для прийняття спадщини, відмовив у задоволенні заяви.

Чи законні дії суду?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №7 (2 год.)

АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Провадження в суді апеляційної інстанції є комплексним явищем. Суд апеляційної інстанції, розглядаючи справу, здійснює перевірку законності та обґрунтованості рішень і ухвал суду першої інстанції.

Аналіз норм, що регламентують апеляційне провадження (ст.ст. 251-387 ЦПК України), дає підстави визначити наступні характерні риси цієї стадії: 1) апеляційна скарга подається на рішення, ухвалу суду першої інстанції, що не набрали законної сили; 2) в зв'язку з поданням апеляційної скарги справа направляється на розгляд суду вищого рівня; 3) суд апеляційної інстанції, розглядаючи справу, вирішує не тільки питання відповідності судового рішення вимогам законності та обґрунтованості, а й торкається суті спірних правовідносин; 4) апеляційний суд здійснює розгляд справи у чітко визначених законом межах.

Суд апеляційної інстанції перевіряє справу в повному обсязі, якщо поза увагою доводів апеляційної скарги залишилась незаконність або необґрунтованість рішення першої інстанції у справах окремого провадження. Апеляційний суд досліджує докази, які судом першої інстанції були досліджені з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

Окремої уваги заслуговують повноваження апеляційного суду (ст. 374 ЦПК України). Відповідно до реалізованого повноваження суд апеляційної інстанції може приймати постанову або ухвалу, що набирають законної сили з дня їх прийняття.

Питання для обговорення

1. Право апеляційного оскарження рішення, ухвали та механізм його реалізації.
2. Форма і зміст апеляційної скарги.
3. Порядок розгляду апеляційної скарги судом апеляційної інстанції.
4. Повноваження суду апеляційної інстанції. Підстави для скасування рішення та ухвали суду першої інстанції.
5. Постанови та ухвали суду апеляційної інстанції.

Ключові терміни: апеляційне провадження; апеляційна скарга; межі розгляду справи апеляційним судом; повноваження суду апеляційної інстанції; постанова суду апеляційної інстанції; строк апеляційного оскарження; суд апеляційної інстанції.

Практичні завдання

Задача 1. К.Балагура та Р.Ухимич пред'явили позов до С.Васильченка про відшкодування шкоди. Позивачі зазначили, що з вини відповідача трапилася ДТП. Відповідач, керуючи власним автомобілем, виїхав на полосу зустрічного руху, де зіткнувся з автомашиною, якою керував К.Балагура, буксируючи причіп Р.Ухимича, внаслідок чого у одного з них було пошкоджено автомобіль, а у другого – автомобільний причіп. Оскільки добровільно відшкодувати завдані збитки відповідач відмовився, позивачі просили задовольнити їх вимоги.

Рішенням Івано-Франківського міського суду позови задоволено, з відповідача на користь позивачів стягнуто кошти на відшкодування шкоди та судові витрати. При вирішенні спору суд виходив з того, що шкоду позивачам заподіяно джерелом підвищеної небезпеки, оскільки відповідач не довів, що шкода виникла внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого, він зобов'язаний її відшкодувати.

В апеляційній скарзі відповідач просив скасувати рішення суду першої інстанції і ухвалити нове рішення, посилаючись на те, що місцевий суд неправильно застосував норму матеріального права.

Чи підлягає прийняттю та розгляду скарга відповідача? Чи є підстави для скасування рішення і ухвалення нового рішення?

Задача 2. Районний суд прийняв рішення у справі за позовом Іванченка до автопідприємства про надання квартири та відшкодування моральної шкоди. У задоволенні позову було відмовлено.

Іванченко в апеляційному порядку оскаржив зазначене рішення районного суду, посилаючись на його незаконність та необґрунтованість. В апеляційній скарзі він просив рішення суду скасувати та витребувати нові докази, оскільки він вважав, що наданих районному суду доказів достатньо для задоволення його позову.

Суддя районного суду залишив апеляційну скаргу без руху, зазначивши, що: 1) скарга не надрукована, а її рукописний текст неможливо прочитати; 2) не зазначено дати подання апеляційної скарги, 3) не конкретизовано клопотання про скасування рішення суду; 4) відсутні копії скарги та доданих до неї документів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі; 5) скаргу написано не державною мовою; 6) не зазначено поважність причин неподання доказів до районного суду та не обґрунтовано прохання про витребування нових доказів.

Чи правильні дії судді? Чи всі зазначені вище вказівки суду є підставами для залишення апеляційної скарги без руху? В яких випадках нові докази можуть бути витребувані при апеляційному перегляді справи?

Задача 3. Коновалова звернулася до суду з позовом до Марченка про визнання договору довічного утримання недійсним, зазначаючи, що за станом здоров'я потребувала сторонньої допомоги, яку їй запропонував відповідач на тих умовах, що вона передасть йому належну їй на праві власності квартиру. Вона підписала договір, вважаючи, що підписала заповіт. Деякий час відповідач надавав допомогу, а потім припинив виконувати свої обов'язки.

Рішенням районного суду в задоволенні позову відмовлено.

Ухвалою суду апеляційної інстанції за апеляційною скаргою Коновалової рішення суду скасовано і справу направлено на новий судовий розгляд з тих підстав, що суд неповно з'ясував обставини, пов'язані з наявністю чи відсутністю підстав для визнання правочину недійсним, а зазначені порушення перешкоджають апеляційному суду дослідити нові докази чи обставини, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.

Чи правильно застосовані повноваження апеляційного суду? Чи вправі апеляційний суд дослідити нові докази, обставини, які не були з'ясовані в районному суді, та в яких випадках він це може зробити? Як поступити у разі, якщо нові обставини слід дослідити, однак особа в апеляційній скарзі відповідного клопотання не заявляла?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №8 (2 год.)

ПРОВАДЖЕННЯ В КАСАЦІЙНІЙ ІНСТАНЦІЇ

Касаційне провадження – це сукупність процесуальних дій суду та інших учасників цивільного процесу, спрямованих на перевірку законності судових рішень, які набрали законної сили, з обставин неправильного застосування судами норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. Основними рисами касаційного провадження в цивільному судочинстві є: 1) касаційна скарга подається на судові рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також рішення і ухвали апеляційного суду, які набрали законної сили; 2) подання касаційної скарги обумовлено неправильним, на думку особи, що оскаржує рішення, застосуванням судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального права чи порушенням норм процесуального права; 3) суд касаційної інстанції, розглядаючи справу, вирішує тільки питання права; 4) під час розгляду справи в касаційному порядку суд не може встановлювати та (або) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в оскаржуваному судовому рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими; 5) за результатом розгляду справи суд касаційної інстанції може направити справу на новий розгляд в суд першої чи апеляційної інстанцій, а у певних випадках також вирішити її по суті; 6) розгляд справи в суді касаційної інстанції здійснюється з дотриманням загальних засад судочинства.

Для того, щоб мати чітку уяву про право касаційного оскарження та порядок здійснення цього права, треба знати, кому належить право на порушення діяльності суду касаційної інстанції і з якого моменту воно виникає. Право касаційного оскарження може бути реалізоване визначеними в законі особами при дотриманні вказаного в законі строку та порядку подання касаційної скарги. Строк на касаційне оскарження встановлений ст. 390 ЦПК України.

Студент повинен детально опрацювати питання про межі та порядок розгляду справи судом касаційної інстанції.

Питання для обговорення

1. Право касаційного оскарження: суб'єкти, об'єкти, порядок реалізації.
2. Особливості відкриття касаційного провадження.
3. Процесуальний порядок, межі та строки розгляду скарг судом касаційної інстанції.
4. Повноваження суду касаційної інстанції. Підстави для скасування судових рішень.
5. Постанова та ухвала суду касаційної інстанції: порядок прийняття та зміст.

Ключові терміни: касаційна скарга; касаційне провадження; повноваження суду касаційної інстанції; право касаційного оскарження; суд касаційної інстанції

Методичне завдання:

1. Складіть схему, яка містить порівняльно-правовий аналіз інститутів «апеляційне провадження» та «касаційне провадження» за запропонованим прикладом.

	Апеляційне провадження	Касаційне провадження
Суб'єкти звернення		
Об'єкти оскарження		
Підстави звернення		
Строки звернення		
Порядок розгляду справи		
Повноваження суду		

Практичні завдання

Задача 1. Рішенням Болехівського районного суду з О.Диндин було стягнуто на користь Болехівського торгового дому за нестачу товару 18 тис.грн. В касаційній скарзі відповідачка просила зменшити розмір стягнутої з неї суми до 5 тис.грн., посилаючись на своє скрутне матеріальне положення – має трьох дітей, одержує мінімальну зарплату.

Чи буде розглядатися скарга О.Диндин судом касаційної інстанції? Які дії суду касаційної інстанції?

Задача 2. Підприємство пред'явило до суду позов про виселення подружжя Марченко з неповнолітніми дітьми з належного їм на праві приватної власності будинку у зв'язку з передачею земельної ділянки підприємству. Районний суд позов задовольнив.

На це рішення, після безрезультатного звернення до суду апеляційної інстанції, подала касаційну скаргу мати О.Марченко – Р.Руденко, посилаючись на те, що проживати в наданій у зв'язку із зносом будинку квартирі спільно з дружиною сина не бажає. Крім того, вона зазначала, що суд необгрунтовано не залучив її до участі в справі, не викликав у судові засідання і не вислухав її заперечення по суті спору. Суддя прийняв касаційну скаргу Р.Руденко та за результатами її розгляду направив справу до суду першої інстанції.

Проаналізуйте дії судді.

Задача 3. Районний суд розглянув позов про розділ майна подружжя Панкратових і ухвалив відповідне рішення. Позивачка Панкратова оскаржила рішення в апеляційному суді із проханням скасувати рішення, тому що справа була розглянута в її відсутності, і вона не була сповіщена про день і час судового засідання. Апеляційний суд відхилив скаргу Панкратової з тих підстав, що рішення районного суду є обґрунтованим і винесено відповідно до норм сімейного законодавства.

Чи вірна ухвала апеляційного суду? Чи можливе касаційне провадження?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №9 (2 год.)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ: ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Міжнародна практика виробила декілька способів контролю за дотриманням міжнародних стандартів в галузі прав людини. По-перше, механізм міждержавного контролю і нагляду, який полягає в тому, що держава, яка підписала міжнародний документ в галузі прав людини, створює орган, який періодично вимагає від держав-учасниць звітів та надає їм рекомендації. Цей механізм називається політичним і його використання є неможливим щодо приватних осіб.

По-друге, механізм контролю за дотриманням прав людини, заснований на розгляді індивідуальних звернень приватних осіб. Так, процедура індивідуального звернення до міжнародно-правового інституту передбачено Європейською Конвенцією про захист прав та основних свобод людини, а саме Європейського Суду з прав людини – спеціального судового органу, який здійснює міжнародний захист прав людини.

Спершу, система захисту прав, передбачена Конвенцією, мала двоступеневу структуру: Європейська комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини. Однак така структура системи захисту прав людини виявилася надто неоперативною і Протоколом № 11 було докорінно змінено цю систему – утворено новий Європейський суд з прав людини, який функціонує вже на постійній основі. Тому при підготовці до семінарського заняття необхідно детально ознайомитися із Протоколом № 11, а також звернути увагу на новели Протоколу № 14, якими передбачено зміни в процедурі розгляду індивідуальних заяв.

При вивченні питання юрисдикції Європейського суду, перш за все, потрібно звернути увагу на визначення субсидіарності компетенції ЄСПЛ, складові цього поняття, дослідити види юрисдикцій та проаналізувати винятки із загальних правил щодо компетенції Суду.

Питання для обговорення

1. Порядок формування Європейського суду з прав людини. Регламент Європейського суду.

2. Структура Європейського суду з прав людини. Повноваження органів ЄСПЛ.

3. Компетенція Європейського суду з прав людини. Субсидіарний характер компетенції ЄСПЛ.

4. Види компетенції ЄСПЛ. Часовий критерій компетенції Суду. Територіальна юрисдикція Суду. Предметний критерій юрисдикції Суду. Компетенція за колом суб'єктів.

Ключові терміни: система міжнародного захисту прав людини, європейський механізм захисту прав людини, Пленум ЄСПЛ, секція, палата, Велика палата, канцелярія ЄСПЛ, компетенція, повноваження, юрисдикція, субсидіарний характер юрисдикції ЄСПЛ.

Методичне завдання:

1. Схематично зобразіть зміни в організації процедури після набрання чинності Протоколом №14.
2. Випишіть основні положення Протоколів № 15, 16.
3. Складіть схему структурних одиниць ЄСПЛ з визначенням їх повноважень.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №10 (2 год.)

ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ТА ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Відповідно до ст. 33 та ст. 35 ЄКПЛ суб'єктами звернення до ЄСПЛ може бути як держава (міждержавна заява), так і будь-яка фізична особа, неурядова організація або група осіб (індивідуальна заява). Індивідуальна скарга вперше в світовій історії уможливила правовий захист для окремих осіб на міжнародному рівні, в рамках міжнародної угоди та через незалежні органи правосуддя і, головне, навіть проти власної держави.

Варто зауважити, що європейське право визначає критерії прийнятності для розгляду індивідуальних заяв в ЄСПЛ за аналогією з поняттям підсудності в українському законодавстві. Студентам необхідно детально вивчити ст. 34 та ст. 35 Конвенції.

Європейським судом з прав людини напрацьовано рекомендації щодо порядку звернення до нього, що надає особі більше шансів для прийняття, розгляду та вирішення його справи в Європейському суді.

Питання для обговорення:

1. Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Правові гарантії особам, які звертаються до ЄСПЛ.
2. Умови та порядок подання заяви до розгляду у Європейському суді з прав людини. Форма заяви. Терміни подачі заяви до Канцелярії Суду. Реєстрація заяви Канцелярією Суду.
3. Критерії прийнятності заяви до розгляду у Європейському суді з прав людини:
 - а) юрисдикційні критерії;
 - б) процесуальні критерії;
 - в) матеріальні критерії.

Ключові терміни: індивідуальна заява, критерії прийнятності, пряма жертва, опосередкована жертва, потенційна жертва, ефективність національних засобів правового захисту.

Практичні завдання

1. Напишіть відповідно до фабул рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України проект заяви до цього Суду щодо наявності порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
2. Напишіть відповідно до фабул рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України проект заяви до цього Суду щодо наявності порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.